

باہار شیروانی نین شعرلرینده عاریفانه مقاملار

ریحان صنعان قیزی آیدمیرووا

نیظامی گنجوی آدینا

آذربایجان ادبیات موزھسی نین

علمی ایشچیسی

یازیمیزا کوچورن: ح. م. ساوالان

موسلمان خالقلاری نین ادبیاتیندا موضوع و ادبی نووعلر، بدیعی اثرلرین ایستر قورولوش و فورماسی، ایسترسه ده ایدئیا و مضمون خصوصیتلری عنعنویلیک کاراکتری داشی بیر. بو خصوصیت اورتا عصرلرین ایلک دوروروندن باشلایراق ادبی پروسئده باش وئرن یئنیلیکلر دوروروندهک دوام ائتمیشدیر. مثلاً کلاسیک غزل نووعو بیر عنعنه کیمی حتما ایگیرمینجی یوز ایللیگین ادبیاتیندا دوام ائتدیرلمیشدیر. موضوع و کومپوزیسیوندا مووعین یئنیلیکلر باش وئرسه ده، اساس المنظرلر بیر کلیشه کیمی ساخلانلمیشدیر.

آذربایجان ادبیاتیندا مووعین دستخطی اولان باہار شیروانی نین (۱۸۸۳-۱۸۳۴) اثرلری خصوصیتله شاعیرین فارس دیلینده یازدیگی «دیوان»-ی کلاسیک عنعنلرین دوامی کیمی دیرلندیریله بیلر. شاعیرین غزللری نین ماراقلی دیل- اوسلوب، بدیعی تصویر و ایدئیا- مضمون خصوصیتلری دیقتی جلب ائدیر. بو مقاله ده ادیبین غزللرینده موشاھیده ائدیلن بیر سیرا عاریفانه مقاملار حاقیندا بحث ائدیلیر. یئری گلیمشکن قنید ائدک کی، اورتا عصرلرین اکثر ادیب و شاعیرلری نین بدیعی یارادیجیلیغیندا عاریفانه دوغولارین ترومو اساس یئرلرین بیرینی توتور. بو و یا باشقا شاعیرین صوفیزمه باغلی اولوب- اولماماسیندان آسیلی اولمایراق، اوللارین شعرلرینده عیرفانلا اولاشان دوشونجه طرزینه راست گلمک اولور. آنجاق بئله اپیزودیک مقاملاردان چیخیش ائدیرک هر بیر شاعیری صوفی صنعتکار کیمی قلمه وئرمک اولماز. باہار شیروانی ده بئله شاعیرلردندیر.

اوتون بعضی شعرلرینده عاریفانه فیکیر و تشبیهلر آچیق شکیلده اولونو گوستریر، مثلاً بیر حدیثه دونیا مومینلر اوچون زیندان ساییلیر. ائله دیرسه، دونیانین زیندان حیاتی ایله سئوینیریکسه، بیزی نئجه کافیر آدلاندیرماسینلار؟ شاعیر بیر شعری نین سون بئیتینده محض بو حدیثه ایشاره ائدیر:

الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَ جَنَّةُ الْكَافِرِ.

ترجمه مسمی: «دو دنیا مومینلرین زیندانی و کافیرلرین جتتیدیر.» بو حدیث جلال الدین رومی نین «مثنوی»-سینده بئله ایشلنیر:

این جهان زندان و ما زندانیان،

حفره کن زندان و خود را وارهان.

ترجمه:

بو دنیا زیندان، بیزلرسه دوستاقداییق،

زیندانی قاز و اوزونو خیلاص ائت.

باهارین غزللری نین چوخو عاشیقانه شعرلردیر و بورادا عاشیقانه موتبولر آرا- سیرا عاریفانه معنالار ایله زنگینلشیر. لاکین باهار یارادیجیلیغینی صوفی یوتوملو شعر آدلاندیرماق اولماز. یوخاریداکی شعر پارچاسی ایسه اوز عاریفانه مضمونو ایله سنجیلیر. شاعیرین «دیوان»-یندا آیری- آیری غزللر ایچریسینده عاریفانه معنا یوزومونا اوغون گلن بیئتلر چوخودور. بونلار اساس عاشیقین، یعنی عاریفین کنچیردیگی روحی- معنوی ایضطیرابلار، آیریلیق حسرتی، معشوقون تصویر و بو کیمی مقاملاردان عیبارتدیر. اونو دا علاوه اندک کی، بو سایاق شعرلرده ایکی یوتلو معنا چالارلاری ایفاده اولونور. یعنی بیئتین معناسیندا هم ساده گرچکلک، هم ده عاریفانه چالارلار بیرگه چبخیش اندیر. عاریفانه غزللرده عاشیق عادتاً روسوای کیمی تصوور اندیلیر. حقیقی عاشیق عادی خالقین طعنه سیندن و روسوایلیقدان چکینمیر.

شدم ز عشق تو رسوای خلق و پروا نیست،

که عاشقش نشمارند هر که رسوا نیست.¹

ترجمه:

سنين عشقیندن خالقین یانیندا روسوای اولدوم،
هرکس روسوای اولماسا، اونو عاشیق سایمازلار.

عیرفاندا عاشیق عئینی زاماندا خالقان اوزاق اولماغا چالیشیر. بو هئچ ده مسیحیتده
موشاهیده اندیلن ترک- دونیالیق معناسیندا آنلاشیلان مفهوم دگیلیر. ایسلام تصووفونده ترک-
دونیالیق مقبول سایلمیر، سادهجه دونیوی ایش و هوسلرین چرچیوسینده محدودلاشماغا
قارشسی «خالقدان چکینمک» مسألهسی قویولور. عاشیقین خالقان چکینمک تکلیگه اوز
توتماسی بو معنادا باشا دوشولور. شاعیر بیر بیئیده بئله سویلهیر:

گرفتم گوشه‌ای از خلق، لیکن نیستم ایمن،

ز سحر گوشه چشم و نگاه فتنه‌انگیزش.¹

ترجمه:

خالقدان کنارا چکیلیب، بیر بوجاقدایلیشیدیم، لاکین،

اونون گوزونون سحری و فیتنه‌کار باخشینیدان آرخابین دگیلم.

عاشیق خالقان اوزاقلاشاراق بیر گوشه‌یه چکیلیرسه ده، حاقین تجلیسی‌نین چئشیدلی
تظاہورلری اونو راحت بوراخمیر.

عاشیق اوزونو عشق یولوندا آباق آلتینا دوشموش بیر ذره حساب اندیر. او بوتون
وجودونو حاقین درگاهینا قوووشماق خاطرینه توز- تورپاق کیمی یئله وئرمگه
حاضیردیر: اوز وجودونو فنایه اوغرادارق اونون آنگیندن یاپیشماق دوشونجهسی اونا
حاکیم کسلیلیر:

چو خاک افتاده‌ام در راه عشقش تا چه پیش آید،

دهم بر باد خود را یا ز نم دستی به دامنش.²

1 - ۷۷ .

2 - ۷۶ .

ترجمه:

سئوگيسي نين بولوندا من تورپاق كيمي سريلميشم، گورن قارشيميزا نه چيخار،
يا اورومو بادا وئررم، يا دا اليمي ائگينه چاتديرارام.

عاشيق اوچون آيريليق دردي چوخ چتندير و همين دردي ايفاده ائتمك اوچون شاعير
عنعنهوي اوبرازلارا موراجيعت ائدير:

تا ماندهام جدا زرخ همچو ماه تو،

آشفتهام چنانكه دوزلف سياه تو.¹

ترجمه:

سنين آي اوزوندن اوزاقدا قالديقجا،

ايكي قارا زولفون كيمي پريشانام.

اوز حاقين وجهينه ايشاردير، عاشيق حاقدان آيري دوشركن معشوقون ساچي كيمي
پريشان اولور. ساچ معشوقون گوزلليگي نين جيلوسيدير، بو جيلوه اورونو وارليق عالمي نين
و دونيانين جاذيبه لرينده بوروزه وئرير. اونا گوره شاعير گوستيرير كي، تكجه اونون اورگي
بو جيلودن پريشان دگيل، حاقين تجليسي نين جيلو طري دونياني ايضطيراب و سارسينتيا
ساليب:

تنها نه بهار است دل آشفته مویش،

كاشوب جهان است سر زلف سياهش.²

ترجمه:

يالنيز باهار دگيل كي، ساچلاري نين ديوانه سي اولموشدور،

1 - ۱۰۲

2 - ۷۸

قارا زولفونون اوجو بوتون دونياني قارئشدير ميشدير .

عاريفانه غزلرده دونيوي، مجازي عشق ايله عاريفانه، حقيقي عشق بير- بيريندن فرقلنير، دونيوي عشق ردّ انديلمير، لاکين دونيوي جاذيبه لر کنجيجي و اوئري سايلير. اونا گوره دونيا و اونون جاذيبه لرينه اعتبار يوخودور. بو معنادا عاشيقلر عادتاً گوزللي و فاسيز بيلميشلر. صوحبت سادمه جه گوزلردن دگيل، اينساني جذب ائدن دونيوي هوسلردن گندير. عاريف صنعتکار ايسه اوږ ايسته ديگي حقيقي حيسلر عالميندن کناردا آختارير. باهار همين آنلاما ايشاره اندمرك بئله دئيير:

وفا به کوي بتان بيش از اين مجوي بهار،

که اين متاع در اقليم حسن پيدا نيست.¹

ترجمه:

بهار، گوزلرين محله سينده بوندان آرتيق وفا آختارما،

حوسن اولکه سينده بو شئي تاپيلماز.

بهار شيرواني نين يار اديجيليغيندا بو ساياق عاريفانه مقاملار گوستيرير كي، شاعير عيرفانلا ياخيندان تانيش اولموش و همين مدنيتله باغلي مضمونلاري اوږ شعرلرينده مهارتله ايشلتميشدير. شاعيرين غزللرين نين ايدنيا- مضمون خوصوصيتلريني اوږنن کيمي بو مقاملارا ديقت يئتيرمک لازيمدير.